

իրաց այս վիճակին մէջ ինչ անցա գար-
ձաւ, որ այսօր նորն Ա. Ա. Ալլադյանն, արտե-
ցութեամբ Աշնան. գաղմասնան եւ Աւի.,
բոլորովին մոռացութեան տարով չորս տարի
յառաջան իրենց բոլոր պաշտօնական եւ ան-
պաշտօն, բայց միայն գրութիւնները, կը
ծրոյնն ըստ տալ՝ որ բերայի մէջ ի սկզբանէ
Հեռէ ոչ-կաթողիկէ Հայեր մեծամասնութիւն
ունէին, կաթողիկէներ իբր թէ Հային, եղածն ալ
արդէն լատինացած “Ֆրեւկացած”, էին: Գրե-
զեա իրականութիւնն այն է՝ որ այն Հաղարաւոր
կաթողիկէ Հայերն, որոնք եթէ ուզէին կրնային
անմիջապէս լատինաճեա ըլլալ եւ ամեն առ-
նապանքէ ազատիլ, դարերու ընթացքին մէջ
անընդհատ Հայաստանով իրենց Պատրիարքա-
րանէն, իրենց նախնիներ պահելու համար՝
տրեմ նստիղանալ հասարակ շնորհ շատ
տունն վեց եւթն արիւնահող Հայաստաներու
գէմ, իրենց գործն, ստացուածքն, ընտանիքը,
կենակը կորուսին ձիարարաններու եւ դառն
արքայանայ մէջ: Ասոնց վրայ եթէ կուզուի,
չատ մանրամասնութիւններ ունիմ:

Ես այս անորոշման փոփոխման երեսնամբ
կ'արդարացնեմ անով՝ որ Գ. Մարգարեան եւ
Ա. Ալլադյանն “իրենցմէ անկար պատճառ-
ներով” գրեցին ինչ որ շատպաւ գրեցին:

Բայց Ա. Ալլադյանն ի վերջոյ գործն
ամուր կ'պակելու համար, ինծի շէրի օրէկներեն
յօղուածներ յառաջ կը բերէ, զիս համոզել
ուզելով՝ որ շէրի այս ինչ օրինաց համեմատ
այդ խնդրական հոդէն կաթողիկէ Հայերու
կոտոր մը չի տուրի: Այս բոլորովին անտարբեր
կը թողու զիս, որ միայն պատմագրութեամբ կը
զբաղեմ, առանց նկատողութեան առնելու՝ թէ
իմ գրութիւններս նիւթապէս որուն կրնան
նպաստաւոր ըլլալ եւ կամ որուն աննպաստ,
հասկան որ Հայուն նպաստաւոր ըլլան: Այսու
հանդերձ թեպէտ շիրառէ բնաւ չեմ հաս-
կնար, բայց լրած եմ՝ թէ այնտեղ “Ֆէէֆա
արնատըլըա կէօրէ վերիլեր”, (ինչպէս կը
հասկնընեն, այնպէս կը տրուի վէճիւր.) եւ
սրտի փրկանք կը կարգամ՝ որ Հայերուս
արիւառ, հողը, առնը, դրամը, աղիկները,
կենակը կը յափշտակուին, եւ գործիւնները
կ'արդարանան, չգիտեմ որ օրինաց որ յօղու-
ածին համեմատ:

Աւելին ի չարէն է:

(Ըրբ-ս-ի-ն-ի)

Հ. Յ. ՊԱՆՍՏՐՈՆՈՆԻԱՆ

ՔԱՆՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

ՄԱՍԻՆԻ ԿԱՆՈՒՄԻՆԻՍ

(Ըրբ-ս-ի-ն-ի)

49. Վերջ Թ. 14, առիթ ունեցայ Ոսկեր-
ըստի Թե-... Մ. Նիկոյի Միլիտանիէն վեր-
պակ մը ուղարկելու, գոր Մատենադարանիս
Թիւ 1. Յայտատուքին սովեարանն ընթեր-
ցուածք Տասնուեց, 2եասունց մէջ պահուած
պահասաւոր բայց իբրեւ անկէ թանկագին Տա-
սուածին քանի մը դասական կարեւոր աստիճան-
ութիւններ մասնանշը պիտի բնեմ հաս, որոնց ըն-
տիք նկարագրին ընթերցողն անձամբ պիտի համ-
զուի: 1. Տպ. “մասն էր արգելք փոշուր, քանիկ
եւ ի վն- լերինն գնին տեսանեմք”, (Բ. Տոր.)
էջ 448 = 2եաս. “ Բ ընթ-սու լերինն”, Թղ. 128ա.
(այս ընթերցուածի մասին կարեւոր է համեմատու-
նորայք “Վրէն Գրքարար Եւ Նարէ Սրբաբնու-
նիւտ, էջ 90—91); — 2. “Արք. ի վերայ
խոսց բերեմ — հայր, էջ 449 = “ Էրան
հայրնի- ել-սնցեմ”, Թղ. 128բ. — 3. “Է-
ս-սնց ի հրէշտակացոյ, էջ 450 = լուսադոյն՝
“ձուլիլն ի հրէշտակացոյ, Թղ. 128բ. —
4. “Զմտուս ամ որսն է որ... էջ 450 = Ար-
լոֆ Է. թղ. 129ա: — 5. “Գործամ անտ-
նիցեն ույնն է վերայ երբն արեւ, յայնտ գիտու-
ցնի”, էջ 450 = “Գործամ անտանիցեն (2եա.
րե-սնցե-ս) վերջը լսեւ իւրովն-սնց, յայնտ է
մի անտանցուն (2եա. անտանցուն), Թղ. 129ա: —
6. “Գայնեմ եւ յայն հրէշտակագետին եղևի” որ
բոլէ ե- հրէշտակցի հրամայեմ, էջ 450 = “Եւ ապա
բարբառ հրէշտակագետին քուլ-սոյ” սպռ անէլ
հրէշտակցի, Թղ. 129ա: — 7. “Գայնեմ սն
երկը-սն որ բոլոր-սն որ լիւր երբն ծուռցնի”, էջ 450
= “Որդիլն Գուլուսն եւ Գուլուսն անից վերջի,
որդիլն ան լիւրցեւուն երբն (2եա. յեղիլն) Գուլուցի,
Թղ. 129ա: — 8. “Ոչ քան ցամախայն գեհնեն
անտար-սոյն է ոյն, գրեցուցը լայն ոյն լիւր,
էջ 450 = “Չիլ-սն քան ցամախայն գեհնեն անիլն
ե- բ-ս-սոյն Գուլուսն ցնուս, գրեցուցը էլն
էլիւ- հանել եւ զք անտան բու-ս, Թղ. 129ա: —
9. “Թէ մահ յանի-սոյն կամ քաղաքաց շար-
մանը... այնպէս շտապեն զմեր օգիս, էջ 450 =
“Մահ յանի-սոյն”, Թղ. 129ա: — 10. “Որ-
պէս թէ արքէն իսկ լիւր էլն իրն, էջ 451 =
“Որպէս թէ (2եա. օրդի-սն է) արքէն իսկ իրն
լիւր էլն”, — Եթէ փորձիկ հաստատեմ մը մէջ
այսպիսի եղանակ, այսպիսի ազնուամ կրած է առա-
ջիք օրինակը, ինչպէս կարելի է առանց ձեռագրա-
կան համեմատութեան հրատարակուած ապագրի-
նախանկար օրինակէն շեղած ընթերցուածներու
վրայ յենուլ ընդհանրապէս եւ յանգիլ որոշ,
հաստատուն եղականութիւններու: Համեմատու-
կան հրատարակութեանց կարող տակաւին ան-
խուսափելն կը թողու առաջ վրայ կատուցանելու
հարկը:

50. Եւ կարգանք միեւնոյն Միլիտանիէն մէջ
“Ոչ ապաքնն իսկ չիւր որոշմանը Են ի մարմնի,

ևեղ, մեծութեանց, գուրութեանց, գրութեանց, ուսոյ, յարմարութեանց. Ղիլք, երակք, մարմին, ոսկերք, նեղարք, շնչերակք, յաւք, խաղճախաղճք, և որչափ այլ ինչ քան զայն ճշգիւ հասարկն արեւեստաւէրք բժշկոցն, էջ 447: Ծանօթութեան մէջ կը յայտարարէ Հրատարակիչը թէ «այդպէս ունի յոյ յերկջ օրինակացն զիսկ յառակութեանց և մասանց մարմնոյն համաւայն յուսեակեան. իսկ միւս երկուսն, թէպէտ մին երկուկով ապրի, սակն յաւում այլ-այլ իւրչորակն է մարմնի ն, դիմո, յոյն անարեւ (կամ յոյններսմանութեանց), հիւնոյ, յարսուածոց, երկուց, մարմնոց, սկիւրոց, իւրոց, քոյնոց, մարտոց, սեւոյն Ժմածոց և մասանց, և որչափ այլ ինչ...» — Ասանց լեզուական օրոպութիւնը նկատի առնուելու, թերեւս անոր համար միայն որ յոյն բնագրին կը համաձայնի՝ երկուքով ապրի օրինակին բնութիւն ու հարգապատ հաստատն վեր կը համարուի բնարուած բնագրին անհարպատ ընթերցուածը. Բայց ի հատուածիս նեւ, որ-միայն, յարմարութեան բառերէն առաջադի օրինակին նոյն և յաջորդ էջերու (447—8) մէջ կրտ աղիյայտի աշխատանքին բառնաբանականացի կը հաստատեն. հմտն. «Անոց նոյն սերմ և նոյն տունն է ներքս կոյ և յաւժ ազգակցութիւն. իսկ ասոց զիսոյր զի անխել զիս-միայն... յայտնա փոփոխի... զիսոյր է յուրս և է լոյծ ջիւր, արեւն է յուրս և է խուսու փոջն... զայս խորհուրդք մարդի-յն է պահանջն... որ զծնունդն քնորմին նորչանն զբրիտստ... զիսոյր զանձնան զայն և զան-տի ծնունդն քնիւրմին արդեւոյ, Այտմէն իսկ համարուած եմ թէ երկուքով ապրի և «միւս» օրինակն յուրարարած բառերուս զիսոյր պիտի ներկայցնեն սակեարեան ընթերցուածները կը զարմանաւ որ Անաստան ասանց տառասանելու կընդգրկէ Հրատարակչին բնարուութիւնը և ապազիրք «Ոսկերարեան թարգմանութիւն», և միւս երկու օրինակներուն ընթերցուածը «յեռնի սրբաբարութիւն», կը համարի (էւրոպիէն նոր բառեր Յիւնոս կոչոյն Հայ-հոստոսութեան մէջ, էջ 75, 77, 82—83):

51. Ա և Ռ նշանագիրներու շփոթումը բընաբայ սովորական վերիպակներէն է: Բառաթերմութեան Հեղինակը իյրուած գրերու նշանութեան ծագած վերիպակներու շարք մը յառաջ բերած է արդէն և փորձած յաջող ուղղադարձութիւններ (էջ 1—6). ասանց կարգին մէջ պիտի մտնանք՝ հետեւեալ երկու սրբաբարութիւններու. 1. «Արդեւ զի հինգ իսկ իւր զարմանալիք են, ընդ Աստուծոյ, հաշտեցոյց, անձաբք, մահու, խաչի (յորիւ, իւրոյ անջն. եզու յառ անին՝ ծն ծանձն, ծն ծաւարոյ)՝ Բաբէ զիսոյր զարեւալ արար Ժ-ի-տուն, Ռ-ի-թ. Մի-ն-մի-ն Պա-ն. Ա. հար. էջ 557. Կտորապից բառիս զիսոյր յոյն ունի քօս անէմուս քալու: ուրմէն շատ պարզ է որ հայ թարգմանութիւնը պիտի ըլլայ հոս «կարգ զարեւալ արար Ժ-ի-տուն», ինչպէս զարեւալ (բարուն) խաւանց, միայնակ. 2. «Եւ որչափ այլ ինչ քան զիսոյր ճշգիւ համարին արեւեստաւէտք բժշկոց, որ Ժ-ի-տուն ունին զվեր բնութեան», անոր, Բ. հար. էջ 447. միեւնոյն վերիպակը հոս ալ կը կրկնուի

և Հրատարակիչը՝ յոյն բնագրին իւր առջև ունեւնալով հանդերձ՝ զարմանալի վերաբով չէ նկատել սխալաբարութիւնը. բուն բնագիրը կը կարգայ յոյն հյետերան ՍՄԵՃԵ ՓՕՍԿ, տարակոյս չկոյ ուրեքն թէ հայ թարգմանութիւնը պիտի հնչէ «որ Ժ-ի-տուն ունին զվեր բնութիւն», — անոն վերիպակ մը հմտն նման անոր, Ա. հար. էջ 125 «Արտմ ոչ մայն քնարի և ոչ գառին սրնդի նման է, և ոչ բաշտեալուն փոքր տաւոցս այսպիսի ինչ մայնս յարինեն», այս հարապատ ընթերցուածը «որ-նուի մը, կը փոխ և կընթեանալ Բաշտեալուն (չաւարու. Բաշտեալ)»:

52. Աղբորուել բառին Ոսկերարածի կողմացոյց թղթոյն Կեկուսութեան մէջ գործածուած երկը վկայութիւններն ալ չէ առջև ունեւնալով «նորոյր» Բիւզուդոյս՝ յարգութիւն շոյն ունեւնալով «նախաասութիւնը (էջ 287) շատ լուկուրդէ «յարգութիւն անշնչելոյ պատճառաւ», և ապա ասանց գահասցեջէլ պատճառարուածութեան կը յարէ մեկուսութիւն մը բառիս՝ Եւրոպոսիւն երկու կամ անշնչել է միջկու. երթալ. Ջարգութիւն զիս զիսու զիսու. Աղբորուել է մէջ (Վարն լարգոյր եւ նորիս Բարգմանութիւն էջ 446): Այս քայտարութեան զեմ՝ կը բողբէ թարգմանութեան յոյն բնագիրը, որ պարագայիս մէջ միակ ծոխարեւ է. կը գրէ Ոսկերարածի թարգմանիչը. «Արպազ զայեանի սակե զմանունի յոր-ծամ՝ յայտարահեղ երթիցէ (յն. երկնոյն) թէն (յն. շէք) ի վեր հար զհանդերձը», Ա. հար. էջ էջ 752, յոյնն ունի ծճան օպօ տադից. — «Որմ յարծաթի մանութո զարգութիւնը պետս վճարել, անդ, էջ 606, յոյնը ն օրթոթ օպօ տադից. — «Այնչափ միջնոյ պատուս կը զարգանալ, միջնու յարծաթի մանու ընդուեւել», էջ 604, յոյնը՝ տ օպօ տադից մաւ. Վարդ է ուրեքն թէ հինգերորդ դարու գառական շրջանը ուղարկելու բառը բացարձակ համարոյ կը համարի յն. օպօ տադից բառնի (excrement, matière fecale, օպօ տադից, Stuhlgang, bes. Menschenskot, Dr. W. Pape, Griechisch-Deutsches Wörterbuch), և յոյնիս օպօ տադից «յայտարահեղ երթալ, զայտարահեղ պետս վճարել», առութիւններով կը հայտնայ Ոսկերարածի թարգմանիչը: Կորոյր, սրբակ կ'երեւայ, Ոսկերարածի ուրիշ մէկ բառնէ գրեւոր և իւր մեկուսութեան (կը գրէ. Փախանակ՝ արծաթի ան-մի կամ ման՝ զարգահեղից), թարգմանն կ'ըսէ ի նմին տեղոյն, 603, յառաւ կ'ըսէ. Միչուսու. «Ջիւն ընդ հատ կանայից իցեն, անայնձ ասեւ, և հարկ է ասեւ, որը Ժ-ի-տուն արծաթիս զարծիւն լիւ», (անդ, էջ 445), — Միչուսու (իսկի վերիպակ կը թուի. Ժ-ի-տուն?) յառաւ բառին զիսոյր ասկայն յոյն բնագիրը նախ կը ներկայցնեն յառաւ կ'ըսա. մը օմիձս օրթոթից քօսօսալ. Կորոյրի կարծեաց ուրեքն ապացոյց չկոյ:

53. Ուի. Եւ-տայն Մի-ն-մի-ն մէջ, էջ 35, «և նախընթացին և յերկիր կարեւորեւելը», Բառքին կը կցէ Չեռասագրը Եւսայեայ Մարգարութեան Գ զուրկը Եւսայեայ «որ շէք է Յն. Եւ քանի յոր. ի կարգի մեկուսութեան երեւալ է բառ Յն. քանի որչ կրեւ. աւելորդ ինչ ի բաց թողաւ աստէն, (Եւս-

եօթ. Հրորդէն): Որովհետեւ այս դուր թողուած մասը "ի կարգի մեկնութեան, զբաւած հասուածիկներու հետ բառակոմ նոյն չե եւ միւս կողմանէկը չեղի եօթանանից թարգմանութեան, կարեւոր կը գտածմ Մասնագրասին թիւ 223 Չեռագրով մասնանշել հոս տարբերութիւնները. "Յառար յայնմիկ ծագեցէ Աստուած խորհրդով հանդերձ (այս. էջ 42)... եւ երկրին ծառնալն իսրայելի (Չեռ. 1 Կորնթիւ) ի Արմին եւ մնայեալքն երբո՞ւրեք սուրբ կոչեցին, ունեւեմա որ գրեալ (Չեռ. Թղ. 16ա "Գորեւ) իցեն ի վեան յերեւոտի... եւ դարեւն սրբեցէ ի միջոյ նոցա ... հոգևով կիցման (այս. էջ 43)... եւ անույն որ շուրջ վտփու էր... եւ ծռնայն ի հասուութենէ եւ յանդերույ, (այս. էջ 44):

54. "Եւ արդ զմեջ ինչ արդեօք նշանակեցան ի սոցանէ. ի գայլոցն եւ ի գառանցն յառաջանչեօր բարձր մտրգիան, զի կեն վայրենամիտք եւ կեն գիւտեալբարոյն, Ու: Ե. էջ 2, Գեր. 4. Թառնան վկայութեանս զեղջին բարձր իւր Հաարնտիր ընթերցուածոց մէջ կը կարգայ "գիւտեալբարոյն, մեկնութեան "հարալն բնուին շունճեղ, հեղ, քաղոր, Ա. Տար. էջ 188, Չեռագրական տարբերութիւն չէ այս ընթերցուածը, "գիւտեալբարոյն ունի նմանապէս Մատենագրասն իս 223 Չեռագիրը (Թ. 1ա), որ ըստ ամենայնի նոյն է սպագրին հետ (Յաշանն, Յո-ցոյ, էջ 571), եւ ոչ այլ ուղղագրական փորձ կարելի է երթալընէ հոս, վրան զի "յնթերցուած անդ չարարաք եւ ոչ գոյրն ինչ փոփոխումն ըստ հանոյա... այլ զեղջրականս արժանի փոփոխելոյ" փոփոխեցաւ... զամենայն ճշգրտն... ի ծռնակն յարալն շունճեղ, (Թոտ-Ըբ-Ը, 8), այլ պարզապէս անմտաբարեման վրիպակ մըն է, որ սակայն այնչափ ծանրակիւն եւ կարեւոր է, որչափ նոր է, միակ է սխալմամբ ընտրուած գիւտեալբարոյն ընթերցուածը. Գերաջ Ահեւացի հետեւելով Ոսկերբանի կը գրէ. "ի գայլոցն եւ ի գառանցն օրինակի զարար մարդկան իմանալ, զոմանս վայրենամիտս, եւ զկէս գիւտեալբարոյն" (ՀԲ. Ա. էջ 729):

55. Եռնիկ "ընդ բնուս սլանան, ընթերցուածը (էջ 18) Նորայր բառի մը առաջին նշանագրին նախերեքայ բառի ծայրը կրկնուէն ծագած վրիպակ համարելով" ուղղելի կը կարծէ "ընդ բնու սլանան, (Բոտումն, էջ 27), միշտ ուրիշները (Գորաբաշեմ) Հաարնտիր հարուածը, էջ 245, Թառնակն Հաարնտիր ընթերցուածը, Ա. սպ. էջ 10) պինդ կը բռնեն "ընդ բնուս անբ. տարբեր ընթերցուած շունճի Եռնիկ Նորայր Չեռագիրը (Աղբ. Մատենագրասն. Թ. 48, էջ 25): Բառարքին Հեղինակը իւր աշխատասիրութեան վերջը վերասին ծանրաստիճակով գրութեանս վրայ, այնպէս կը ցափէ իւր հասար. "Եթէ որ ի հայա-հիւսաց հանգիլած է ընտիր նախնեաց ուրիշ մատենագրութեանս մէջ յոյնակի "ընդ բնուս"ի... կը ինզրբմ որ հարգուէ ինձ իւր կարծիքը եւ փորձաք իմ տարակուսանքս" — Նորայրի կարծեաց սուտգուցման միտք վկայութիւն կրնար ընձայն արդեն բնու բառի յոյնակեօրէն գործածուածին բարարակ խորթութիւնը դասական հայե-

րենի մէջ, եւ թերեւս սուր անդրադառնալով Թառնան Հորդէրին Բ սպագրութեան մէջ բառու սրբագրած է "ընդ բնուս, էջ 10 եւ Նրանթ. 12, Բաց ասիք Մ ստանէ յետիկ զարցոյ յաւեւ Մեծալ ըզլայնս համոյնք օրինակ կրկնոյ ըզլով Ոսկերբանի հետեւեալ ընթերցուածը "մեծ է պատիւն այնուհետեւ ընդ բնուս իսկ հնչեալ թէ ամենայն սխալացոյ վարչապետ է (Մեծ. Գոր. Ա. էջ 565), այս գտական անբ Մատենագրասն իս թիւ 42 եւ 103 "... Ուրիշերն... համարտ Մեծալն Մատենայն Գորովն Գորովն, Չեռագրներուն մէջ կը փոխուի նմանապէս "ընդ բնուս իսկ, խորթ անբն (Թիւ 42, Թղ. 175բ). աշխատմանս պատճառը յայնապէս "իսկ, շլակաւ բառն է, ինչպէս երկնայ հասուածին մէջ "սլանանցի "ս" ասուք:

56. "Եւ ասհասակի գործարարաց, փայտահարից ծառայից ընդ հրաման սուտք սուլ էնտոյ գործնոյ ըստ քան հայաք, եւ գար(ւ)ոյ ըստ քան հայաք, եւ Կիթոյ մարս եւ գրն(ւ)ոյ մարս քան հայաք, եւ Կիթոյն Բ Մտոցորդոց, Բ 10: Որովհետեւ եօթանանից թարգմանութիւնը կ'ընթերցուէ "սակի ծառայից" ըստ, նորագիւտ զեղջիկ բառն էնտոյ կը նշանակէ ուրեմն առնիկ, թշուալ, բանտարներու արուած վարձ պայարեղնով" (Ամանանի Հոյ, Նոր Բարեկ Նորայր Մտոցորդոց էջը 42, էջ 32—33). Կարելի է՞ արգեօք բառս թեթեւ սրբագրութեան մը ընթերցումը տեղափոխ (քսեստ + ս) յո՞ւ ՃԵՏԵՑ "չափ ծռելն եւ հարստում իրաց, բառս առանց ո՛ր նուազական գործածուած է արդէն սուրբ Գորց մէջ" "Եւ հրաման միթոյ, տեւոր մի իւրց, անաներոյ սուրբոցն. զի տան տեղում է սափոր մի... տեւոր իւրց ըստ հայցն... տեւոր մի իւրց ըստ հայցն... եւ երրորդ ման տեւոր իւր կառանեալ ի նաշի՛ն (Երէկ, Գլ. Խե 14 եւ Գլ. ԽՁ 5, 11, 14). ուրիշ վկայութիւններ սես թիւ... Մեր կարծիքն հաստատուել թ թուի Ամանանի թարգմանարարի մէջ թերած երբայցիկ բնագիրը, ուր կը ցափուի ունի բարձր, որուն կոտարեկապէս կը մերձենայ մեր առաջարկը. "Ծառայից ընդ հրաման սուտք սուլ տեղափոխ (= շափ) ցործնոյ ըստ քան հայաք եւ տեղափոխ զարույ ըստ քան հայաք" եւ այլն: Ե. Դուրբանն եւս ՄԱՍՄՍԻ մէջ 1900, էջ 518 "էնտոյն ինչ շափ նշանակութիւն տուած է արդէն, թէեւ տարաբնուանոց:

57. "Եւս զուրն, եւ շէլ-տրեւ սրցն ի ծառայ անտի կնոց, եւ երար զանճոս, եւ քեւեւեւեաց ի խաչ իւրով," ՋԶԺ, էջ 359. Այսպէս ունի նաեւ հոսմական սպագրութիւնը, ըրգ Ալտոնելի կը թարգմանէ, Accēpit ensem, et acutiorem partem ensis, p. 428. Հայկազնեան Բառգրքի համար բառս այնպսպ է՝ Որպէս Նիդալայ տեղի, կամ որպէս Տեղացուն Նիդալայ, այլ ըստ եւս է ընթերցումը Նիդալայեօրէն, ըստ Այսորնեանի "ՋԶԺի Նիդալայեօր բարձր սխալ գրութիւն կ'երեւայ" (Քննական Բերդաւանութիւն, Նիդալայի, էջ 65, Ծանոթ. 7): — Այս տարակուսական կարծիքները վերջնականապէս լուծուելու համար կը բաւէ բնագրական պարզ համեմա-

տաճիւն մը, ասորին կ'ըսէ «խորապէսաց դրանին եւ շարժողութիւնը» Հմմտ G. Berth գերմ. Թարգմանութիւնը, «er zerbrach den Zaum und die Schneide des Schwerts,» Aphra- hats... Homilien (Texte und Unter- suchungen zur Geschichte der altchrist- lichen Literatur von O. v. Gebhardt und A. Harnack, III. Bd., S. 235), այս համեմատութեամբ Հին Վերջին կարծիքը (Վերջին- րէկ) ոչ միայն «լու եւ է,» այլ միակ ուղիք ըն- քեցուածը անհեթեթ եւ ընդհակառակն «նի- գակաց տեղի», եւ «տեղացուն նետի», բացառու- թիւնները: Նշելով-որէ իբրեւ սակագրեան բա- ծածոթ է Բնականութիւն, որ կը գրէ «խոջ Մանուէլ բուն հարկաներ զնիգակէն, Հանեալ ի նմանէ զնիւր-տեղի ընդ իւր թուրնն հաներ, եւ բացում զնիւր թատեր գտառմանն, դիպումի յինչն հաներ յարցայնն,» Վենետ. 1832, էջ 242, Պատկան. էջ 204: Հմմտ. նաեւ յետին գործերէ՝ «տեղք եւ նիւր-տեղի... տեղք եւ նիւր-տեղի նախերին (կոտի), Մանգ. Եղիշէ, 1859 Վենետ. էջ 169:

58. «Իբրեւ եկն առ մեզ, շէր ինչ նորա ի մերմ աստի, եւ ոչ մեր ինչ գոյր է նորոյն անտի, իբր զի ու երկուս էին բնական շարժող, այլ մի, եւ նոյն ինչ շարժող իւրոյ,» Զգոյթ և Պոլսոյ տպա- գրութեան այս ընթերցումին հանդէպ (էջ 123— 4) բարբոսին ասորիք ընթերցում մը կը ներ- կայացընէ Հռոմի տպագրութիւնը «Երթամ եկն առ մեզ, շէր ինչ նորա ի մերմ աստի, եւ ոչ մեր ինչ գոյր է նորոյն անտի, իբրու զի երկուս բնա- կան շարժող, այլ մի, եւ նոյն ինչ շարժող իւրոյ,» (էջ 217— 218). մին է վաւերական ընթերցումը. Զգոյթի ասորիք բնագրին գիւտէն յատալ (W. Wright, The Homilies of Aphraates, the Persian Sage, London 1869) գծուարին ըլլալը թերեւս որոշել հարազատը անհարազատն. այսոր պարզ համեմատութիւն մը իբրեւ անպատիւ ներմանում կը գտաւայարտե կ. Պոլսոյ տպագրութեան ընթեր- ցումը, մինչ Հռոմի տպագրութիւնը բառական կը ներկայացընէ ասորիք բնագրը, զոր այսպէս կը թարգմանէ Parisot: Quando ad nos venit, nihil de nostro habebat, nihil etiam nos de eo quod eius erat habebamus, licet penes ipsum et Patrem eius hae duae naturaee essent (Patr. Syr. I, p. 282), այս- պէս նաեւ Berth գերմ. Թարգմանութիւնը, ibid. S. 108.

59. «Մըքս են անցեալ տէր, կուտանք ան- միտք, գարանպեայր եւ (Հռոմ. շէր եւ) քնեաճք (= ասոր. գաւազանի Բնած),» ակը, էջ 371: Մեր նորագրած բառին ուղղագրութիւնը ու ասորիք առումները քար գայթակղութեան եղած են թէ՛ Antonelliի, եւ թէ՛ Հայկական Բառ- դարի. առաջինը բառս թարգմանած է ուրի, տե- րւաճք, hi sunt germen transactus (p. 486), իսկ երկրորդը ուսմական նշանակութիւն մը յատ- կացուցած է բառին գրելով «Մէր, Պարարու- թիւն կաթին. ուր. եւս տէր. էլ տէրիք, տէրիք. ըր- ղիսին, գայթաճք,» (Ռ. շար. էջ 708) ասորիք բնա- գրին ունի տէր (տէրիք արմատը) Հմմտ. Patr.

Syr. I, p. 676, «hi sunt am or immutatus, virgines fatuae...»

60. «Եւ զի յաւել եւս ասոց՝ վասն զի կո- տորեացին եւ մի եղիցի ի վերայ նոցա պաշտօնը եւ գաւառ. Եբրէի, Մեկնութիւն Յետապ, Ա. շար. էջ 317. օրինակ մը, ինչպէս կը ծանուցուի, ունի «վանշար եւ ուղի», յայկերեան եւ Զարգեան նոր Բարբառարանը մեր յատալ բերած հատու- ծին նորագրիցը իբրեւ վաւերական կ'ընդունին: Մասնեագրութիւն 229 Զեռագրեր սակայն կը ներ- կայացընէ ընթերցում մը, որուն հարազատու- թեան երաշխայն կ'ընէ իւր կողմանէ՝ «միս օրի- նակին ուղիս մեր, այսինքն՝ մի եղիցի ի վերայ նորա պաշտօնը եւ ուղի», թղ. 167ր. — համեմատել նաեւ ակը Մեկնութիւն Մնացորդաց, էջ 475 Ետեւ եթէ փոքր է ուղիս ինչպէս անոյ նորա եւ ինի- բաց իւրոյ,» որ միեւնոյն Չորագրին մէջ ուղիք կը գրուի «փոքր է ուղիս ինչպէս անոյ նորա,» թղ. 230ր.: — Այս համեմատութեամբ ողոր- ընթերցումը բառապարբերէն կը ըլլուի եւ Զգոյթի երկու անգամ գործածած ուղիս բառին վրայ կը յաւելու երկու երկուսնակն ու կարեւոր վկայութիւն ալ Եբրէի, սեւ Զգոյթ «յարգութեան կողմից մի մատոյց զնիւր-տեղի ուղիս ինչպէս անոյ,» էջ 305. «Եւ երկուս մատոյց պաշտօն շեր- մանակ, եւ Աստ մատոյց ուղիս պաշտօնակ,» էջ 339.

(Ըրարանութիւն) Է. Ա. ԱՄՄԱՆՍԱՆ

ՄԱՏԵՆԱՌՈՍԱԿԱՆ

GEORGES BRÉZOL — Les Turcs ont passé là... La vérité sur les massacres d'Adana de 1909. Թուրքեր սնցան սակից... 1909ի Ադանայի շարդերու իրական պատմութիւնը. Paris, 66, Boulevard Ornano- 1911. էջ 400. Գին՝ ֆր. 5.50:

Արեւուայից յիշատակարան մին ալ, 400 էջը բաղկացեալ սուտաբ հատոր մը, որ Ադանայի շարդին եւ յարակից գէւեցեանքի պատմութիւնն մեր առկեր կը զնն վաւերութիւններով եւ պատկերներով, Հեղինակը մեղուաձան աշխատու- թեամբ ժողոված եւ քովէ քով բերած է բոլոր պաշտօնական թղթերը, հեռագրիւններ եւս. եւ սկանառան վկայից գրութիւններն որոյցումով կազ- մած է սուտաբ հատորս: Միտք շունից ի հարկէ գրեւս պարունակութիւնն ընթերցողը ներկայա- ցընելու եւ մի առ մի յիշելու սարսափելի նիւե- նին պատմութիւնն, կուտավարութեան ցոյց տուած խայտառակ վարմունքն եւ յաւանի արգարութեան ի գործ գրած երկիցը ազգակող անիբաւութիւն. ներք, քանի որ այս ամէնն շատ թարմ են տա- կաւին ամէնուն յիշողութեան մէջ, Հեղինակին երախտապարտ ենք որ այս ամէն պաշտօնական անիբաւութիւններն եւ անյուր վարչագրութիւն- ները, գորտից ջիբուցան եւ այլ եւ այլ ժամա-